

მაია ფირჩხაძე

კრიტიკული აზროვნების განვითარება სწავლებისას და „აზროვნების ექვსი ქუდი“

თანამედროვე ცხოვრების რიტმი და მიმდინარე მოვლენები ხელს უწყობს და გარდაუვალს ხდის, ეკონომიკასა და კულტურაში მოვიდნენ ახალგაზრდები, რომელთაც შეუძლიათ ინფორმაციასთან დამოუკიდებლად მუშაობა, თავიანთი ცოდნის დამოუკიდებლად სრულყოფა (სხვადასხვა მიმართულებით) და, საჭიროებისამებრ, ახალი ცოდნის შეძენაც, რისთვისაც აუცილებელია მოსწავლეობის ხანაშივე შემეცნებითი პროცესების გააქტიურება, ცოდნის შეძენის მოთხოვნილების გაზრდა, სწრაფი და სხარტი აზროვნება. ამ უნარებს სკოლის დამთავრების შემდეგ წარმატებით გამოიყენებენ პრაქტიკაში და ადვილად მოახერხებენ საკუთარი ცოდნის ტრანსფერს.

ცხადია, საამისოდ აუცილებელია სკოლა-მასწავლებელი-მოსწავლის სწორი კომუნიკაცია და სამივე მხრიდან არგუმენტირებული წარმოდგენები ყველა საჭირო მიმართულებით. სწორედ ამ უნარ-ჩვევების წინ წამოწევასა და სრულყოფას ემსახურება მოსწავლეებში კრიტიკული აზროვნების განვითარება.

ამ ტექნოლოგიის (კრიტიკული აზროვნების) მიმართ კონცეპტუალური დამოკიდებულება ასეთია:

* ცოდნის ანდა ინფორმაციის რაოდენობა კი არ არის განათლების მიზანი, არამედ ამ ცოდნის, ამ ინფორმაციის გამოყენების, მისი მართვის საშუალებების ცოდნა (ძიება, ათვისება, გააზრება, ცხოვრებაში გამოყენება);

* არა „მზა“ ცოდნის ათვისება, არამედ კონსტრუირება საკუთარი ცოდნისა, რომელიც სწავლის დროს წარმოიშობა;

* სწავლა/სწავლების კომუნიკაციური პრინციპების ცოდნა, მეცადინეობის სწორი რეჟიმი, პრობლემების ერთობლივი მოგვარების გზების ძიება; მოსწავლე-მასწავლებლის „პარტნიორული“ ურთიერთობა;

* ობიექტური შეფასება;

* შემეცნების ობიექტის დადებითი და უარყოფითი მხარეების გამოყოფა.

საზოგადოდ, კრიტიკული აზროვნებისთვის დამახასიათებელია:

* კითხვების დასმა, მოსაზრებების გამოთქმა, ახალი იდეების წამოყენება;

* სხვადასხვა არგუმენტის მოშველიება;

* პრობლემის დამოუკიდებლად გადაწყვეტა.

იგივერო კრიტიკულად, ეს ნიშნავს:

- * გამომჟღავნო ცნობისმოყვარეობა;
- * გამოიყენო კვლევითი მეთოდები;
- * დასვა საკითხები;
- * დაგეგმო, შეადგინო პასუხების მოძიების გეგმა;
- * გამოააშკარაო ფაქტები და მიზეზები;
- * ჩამოაყალიბო ლოგიკურ საძირკველზე დაფუძნებული შეხედულებები;
- * ყურადღება მიაქციო ოპონენტის არგუმენტებს და ლოგიკურად უკუაგდო ისინი.

მნიშვნელოვანია ისიც, რა უპირატესი ღირსებები ახასიათებს კრიტიკულად მოაზროვნე ადამიანს და რატომ უნდა შევუწყოთ ხელი მის განვითარებას. ამ შემთხვევაში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ისეთი პიროვნული ღირსებები, როგორცაა:

- ❖ მოქმედების დაგეგმვის უნარი;
- ❖ მოქნილობა;
- ❖ მიზანმიმართულობა;
- ❖ შეცდომების გამოსასწორებლად მზადყოფნა;
- ❖ გააზრება და კომპრომისული გადაწყვეტილების მოძიება.

კრიტიკული აზროვნების განვითარების ტექნოლოგია (ფაზები და მეთოდური ნაბიჯები) ასეთია:

ტექნოლოგიური ეტაპები	მასწავლებლის ქმედება	მოსწავლის ქმედება	შესაძლო მეთოდები, გადაწყვეტილებები
<p>I ფაზა - გამოწვევა, მოტივაცია:</p> <p>არსებული ცოდნის აქტუალიზაცია; ახალი ცოდნის შექმნის ინტერესი; მოსწავლის მიერ</p>	<p>მიმართულია მოსწავლის მიერ უკვე შეძენილი ცოდნის გამომჟღავნებისა და შემდგომი მუშაობისთვის მოტივაციის შექმნისკენ</p>	<p>მოსწავლე „იხსენებს“, რა იცის აღნიშნული საკითხის შესახებ, ახდენს ინფორმაციის სისტემატიზაციას, სვამს კითხვებს.</p>	<p>„ნასწავლი“ საკითხების გამოყოფა; ძირითადი აზრის ჩამოყალიბება; მასალის სისტემატიზაცია (გრაფიკულად):</p>

სწავლის მიზნის განსაზღვრა			კლასტერების, ნახაზების შექმნა; სწორი და მცდარი მტკიცებულებები; ლოგიკური კავშირები; გონებრივი იერიში; პრობლემური შეკითხვები; სხვა კოგნიტური პროცესები
ინფორმაცია, რომელიც მიიღება I ფაზაში, მოისმინება ზეპირად და წერილობითი ფორმითაც; მუშაობა მიმდინარეობს ინდივიდუალურად, წყვილებსა და ჯგუფებში			
II ფაზა - წაკითხვის გააზრება: ახალი ინფორმაციის გაცნობა; მოსწავლის მიერ სასწავლო მიზნების კორექტირება	მიმართულია მოტივის შენარჩუნებისკენ, ნელ-ნელა ხდება „ძველი“ ცოდნის ჩანაცვლება „ახლით“	მოსწავლე კითხულობს ტექსტს, აკეთებს შენიშვნებს, გაიაზრებს მათ	აქტიური კითხვის მეთოდების გამოყენება; პირადი ჩანაწერების გაკეთება; გაკვეთილის I ნაწილში დასმულ შეკითხვებზე პასუხის მიცემა
ამ ფაზაში ხდება ახალ ინფორმაციასთან (ნარატივი, ფილმი, ლექცია, გაკვეთილის ტექსტი) უშუალო შეხება, კონტაქტი; მუშაობა უპირატესად მიმდინარეობს ინდივიდუალურად და წყვილებში			
III ფაზა - რეფლექსია: ახალშემქნილი ცოდნის გააზრება; ახალი ცოდნის დაბადება; მოსწავლის მიერ ახალი მიზნების დასახვა	მასწავლებელი ვალდებულია, მიზანი არ დაავიწყებინოს მოსწავლეებს; მისცეს მათ შემოქმედებითი მიდგომების გამოყენების საშუალება; კვლევითი ხასიათის პარალელების	მოსწავლე აქცენტს სვამს „ძველი“ და „ახალი“ ცოდნის სინთეზზე და ისე გაიაზრებს ახალ ინფორმაციას	კლასტერების, ცხრილების შევსება; მიზეზშედეგობრივი კავშირების გამოყენება; არგუმენტაცია; კითხვებზე პასუხი; წერილობითი და ზეპირი პრეზენტაცია; დისკუსიების

	გავლება		<p>ორგანიზება;</p> <p>შემოქმედებითი სამუშაო (მაგ., ესეს დაწერა); თემის ცალკეული ნაწილების კვლევა და ა.შ;</p> <p>ასეთი მეთოდებით ამ ფაზაში მიღებული ინფორმაცია გადაიქცევა „მოსწავლის ცოდნად“</p>
<p>რეფლექსიის ფაზაში ხდება ანალიზი, ინფორმაციის შემოქმედებითი გადამუშავება, შესწავლილი მასალის ინტერპრეტაცია; სამუშაო სრულდება ინდივიდუალურად, ასევე წყვილებში და ჯგუფურად.</p>			

როგორც ვხედავთ, რეფლექსია ერთობ საინტერესო ფაზაა სააზროვნო ოპერაციებს შორის, მაგრამ თუ კარგად ჩავუღრმავდებით, აღმოვაჩენთ, რომ მისი დეტალები ყველაზე მეტად ფოკუსირდება დისკურსიული მუშაობისას, რადგან დისკუსია სწავლების გააქტიურების ის მეთოდია, რომელიც ძლიერ უწყობს ხელს რთული თემების, თეორიული პრობლემების შესწავლას და სწორი გადაწყვეტილების მიღებას. დისკურსიული სწავლება მოსწავლეებს უვითარებს ლოგიკურ აზროვნებას, სამეტყველო უნარებს, არწმუნებს თავიანთი შეხედულებების სისწორეში ანდა, პირიქით, მცდარობაში და ეხმარება, უფრო ღრმად გაერკვიონ რთულ საკითხებში.

საზოგადოდ, დისკუსია - ეს არის განხილვა, გამოძიება, კამათი რაიმე საკითხის, პრობლემის გარშემო (განხილვა სახალხოდ, ნაბეჭდ ფურცლებზე ან პირად საუბრებში); დისკუსიის დროს არ მიმდინარეობს თეზისის დამტკიცება, თუმცა მისი მთავარი მახასიათებელი არგუმენტირებულობაა - კამათი ანუ პრობლემის დისკურსიული განხილვა მიმდინარეობს არგუმენტების მეშვეობით.

დისკუსია მოითხოვს მოსწავლეთა გულდასმით მომზადებას, მათთვის სადისკუსიო საკითხების წინასწარ გაცნობას და ცოცხლად, აქტიური ფორმით წარმართვას, ამიტომ მასწავლებელი წინასწარ გეგმავს დისკუსიას, წინასწარ განსაზღვრავს სადისკუსიო საკითხს, მოსალოდნელი შეკითხვების აუცილებელ რაოდენობას და საგანგებოდ ზრუნავს მრავალფეროვანი პასუხების, შეხედულებებისა და თვალსაზრისების მისაღებად საჭირო პირობების შექმნაზეც.

დისკუსიის წარმართვის მრავალი ხერხი არსებობს, თუმცა არსებობს წესები, რომელთა დაცვაც ყველა შემთხვევაში აუცილებელია:

* მონაწილეებმა არ უნდა გადაუხვიონ თემას, არ უნდა დაავიწყდეთ დისკუსიის მიზანი - ჭეშმარიტების მიგნება, გადაწყვეტილების მიღება, გამოსავლის პოვნა, რისთვისაც უნდა განიხილონ მხოლოდ ის საკითხები, რომლებიც უპასუხებს განსაზღვრულ მიზანს;

* იფიქრონ არა გამარჯვებაზე, არამედ სწორი პასუხის მიღებაზე;

* დისკუსიაში უნდა მონაწილეობდეს ის, ვინც მზად არის მოისმინოს, პატივისცემით მოეპყროს სხვის აზრს, სხვის შეხედულებას; გაითვალისწინოს, რომ ყველას აზრს აქვს არსებობის უფლება, მით უმეტეს, დისკუსიის დამთავრებამდე ყველა მოსაზრება სწორად შეიძლება ჩაითვალოს, კამათის დასრულებისას კი რეალურად სწორი მოსაზრება აუცილებლად გამოიკვეთება;

* არ უნდა იკამათონ მხოლოდ კამათისთვის, რადგან ასეთი მიდგომა ჭეშმარიტების მიგნებას არ ემსახურება;

* ხანდახან ვისიმე მოსაზრება მისაღები ჩანს პიროვნების სტატუსის, მისი ავტორიტეტის გამო, მაგრამ აუცილებელია რეალურ ფაქტებზე დაყრდნობა და პრობლემის მოგვარების ალტერნატიული გზების მოძიება;

* კამათისას ყურადღება უნდა მიექცეს ინტონაციას, თავაზიანობას; გასათვალისწინებელია, რომ ოპონენტი პირადი მტერი არ არის, ის მხოლოდ ადამიანია, რომელსაც განსხვავებული მოსაზრება აქვს;

* ყოველი მოსაზრება არგუმენტირებული უნდა იყოს (არგუმენტებად არ გამოდგება გამოხატვის ასეთი ფორმა: „ასე იყო ყოველთვის“, „მე ასე მგონია“ და სხვ.).

დისკუსიის წარმართვის მეთოდებიდან გამორჩევით საინტერესოა „აზროვნების ექვსი ქული“ (მეთოდის ავტორია ედუარდ დე ბონო, XX ს. 80-იანი წ.წ.), რომელიც გამოიყენება აზროვნების გააქტიურებისა და მისი სწორად წარმართვისათვის; იმავდროულად, იგი ხელსაყრელი ინსტრუმენტია შემოქმედებითი აზროვნების განვითარებისთვის.

ედუარდ დე ბონომ გადაწყვიტა, აზროვნების ტიპები ფერადი ქულებისთვის დაეკავშირებინა, რასაც საფუძვლად დაუდო პარალელური აზროვნების იდეა (პარალელური აზროვნება - ეს არის კონსტრუქციული აზროვნება, რომლის დროსაც განსხვავებული შეხედულებები ერთმანეთს კი არ ეჯახება, არამედ თანაარსებობს).

მეთოდის მიზანია ასწავლოს ადამიანებს, გაიგონ თავიანთი აზროვნების განსაკუთრებული თვისებები, აკონტროლონ თავიანთი ქცევა და შეუხამონ იგი საბოლოო მიზანს, პრობლემების გადაჭრისას და ინოვაციების გენერაციისას უფრო ეფექტურად გამოიყენონ სააზროვნო პროცესები; „აზროვნების ექვსი ქული“ შემოქმედებითი და კონსტრუქციული აზროვნების განვითარებას ემსახურება და ავსებს ანალიტიკურ აზროვნებას.

აღნიშნული მეთოდის არსია აზროვნების ვიზუალური და მენტალური დაყოფა ექვს ტიპად, რომელთაგან თითოეულს შესაბამება მეტაფორული ფერადი ქუდი. ასეთი დაყოფისას ადამიანის ქცევის თითოეული ეტაპი, თითოეული მიდგომა გაცილებით მეტადაა ფოკუსირებული პრობლემის გადაჭრაზე. ეს მეთოდი კი ერთობ არტისტული საშუალებაა მათი მოგვარებისა.

მეთოდი „აზროვნების ექვსი ქუდი“ უბრალო, მარტივი და პრაქტიკული საშუალებაა, დაიძლიოს სამი ფუნდამენტური სირთულე ადამიანის საქმიანობისას: ემოცია, უმწეობა და დაბნეულობა.

ამისთვის აუცილებელია:

1. დისკუსიის მონაწილეებმა იმოქმედონ სწავლის პრინციპებისა და მეთოდების გამოყენების გზით, რაც აიძულებს მათ, დაიხსომონ წესები და შეძლებისდაგვარად გააზრებულად გამოიყენონ პრაქტიკაში;
2. ამის შემდეგ შესაძლებელია აზროვნების წარმატებით გამოყენება შემეცნებისთვის, კონტროლისთვის;
3. ქუდის გაკეთებისას ან შეცვლისას იცვლება თავად აზროვნება ანუ აზროვნების „ქუდი“. ამ დროს ადამიანი საკუთარ თავზე იღებს გარკვეულ როლს, რომელზეც ეს ქუდი მიუთითებს (რომელსაც ეს ქუდი განასახიერებს).

„ექვსი ქუდის“ მეთოდი - ეს აზროვნებაში იმავე პრინციპის გამოყენებაა, რომელსაც იყენებენ, მაგალითად, ფერადი ბეჭდვის დროს, როცა ექვსი ფერი ცალ-ცალკე გადააქვთ ქაღალდზე, ბოლოს ერთმანეთში ურევენ და ისე ბეჭდავენ, ანუ ესაა მეთოდი, როგორ უნდა ისწავლო ყურადღების მიქცევა აზროვნების ცალკეული ასპექტებისთვის ერთიმეორის მიყოლებით, რის შედეგადაც ამ ასპექტებიდან ყალიბდება სრული აზროვნება.

მაინც რა ხდება ქუდების გამოცვლისას?

1. ვიხურავთ რა აზროვნების ქუდს, ვიღებთ საკუთარ თავზე როლს, რომელზეც ეს ქუდი მიუთითებს (რომელთანაც ეს ფერი ასოცირდება);
2. ვიხდით რა კონკრეტული ფერის ქუდს, ჩვენ გამოვდივართ ამ ტიპის აზროვნებიდან;
3. ერთი ქუდის მეორით შეცვლისას მყისიერად ხდება აზროვნების „გადართვა“. ეს მეთოდი საშუალებას გვაძლევს, გადავრთოთ აზროვნების მიმდინარეობა ისე, რომ „არ გავლიზიანდეთ“; ჩვენ კი არ უარვყოფთ გამოთქმულ მოსაზრებას, არამედ „ვითხოვთ“ მის შეცვლას;
3. ჩვენი აზრის გამოხატვისთვის უბრალოდ ვამბობთ, ვაცხადებთ, რომელ ქუდს ვიხურავთ და ამით ვაჩვენებთ, აზროვნების რომელი ტიპის გამოყენება მიგვაჩნია ეფექტურად. მაგალითად, უბრალოდ ვამბობთ, რომ ვირჩევთ შავ ქუდს, რითაც ვიღებთ იდეის განხილვის შესაძლებლობას, ოღონდ ისე, რომ „თავს არ დავესხმით“ იმ ადამიანს, რომელმაც ეს იდეა შემოგვთავაზა.

რას ნიშნავს აზროვნების ექვსი ქულის ექვსი ფერი?

წითელი ქუდი - წითელი ცეცხლოვანი აზრების გამომხატველი ფერია. წითელი ქუდი დაკავშირებულია ემოციასთან, ინტუიციასთან, გრძნობებსა და წინათგრძნობებთან. აქ აუცილებელი არ არის რამის დასაბუთება. გრძნობები არსებობს და წითელი ფერი იძლევა მათი წარმოდგენის საშუალებას.

ყვითელი ქუდი - ყვითელი ფერი მზისა და ოპტიმიზმის გამომხატველია. ამ ფერის ქვეშ ვცდილობთ მოვიპოვოთ ღირსება და საუკეთესო წინადადებები, პერსპექტივები და შესაძლო მოგება, გამოვავლინოთ ფარული შესაძლებლობები.

შავი ქუდი - შავი ფერი მოგვაგონებს მოსამართლის მანტიას და გამოხატავს სიფრთხილეს, კრიტიკულ განწყობილებას. იგი გვიჩვენებს რისკების არასაკმარისობას და მიგვითითებს, რატომ ვერ განხორციელდება ესა თუ ის დეტალი.

მწვანე ქუდი - მწვანე ფერი მცენარეებს მოგვაგონებს, ზრდას, ენერგიას, ცხოვრებას. მწვანე ქუდი - ეს შემოქმედებითი რეჟიმია, იდეების გენერაციაა, არასტანდარტული და ალტერნატიული შეხედულებებია.

თეთრი ქუდი - თეთრი ფერი ქალღმერთს სავარაუდო აზრების გადატანაში გვხმარება. ამ დროს ჩვენ ფოკუსირებას ვახდენთ იმ ინფორმაციაზე - ფაქტებსა და ციფრებზე, რომელსაც ვფლობთ ანდა რომელიც აუცილებელია გადაწყვეტილების მისაღებად; ვიხურავთ რა თეთრ ქუდს, ამით ხაზს ვუსვამთ, რომ ჩვენ ველით სრულ ინფორმაციას და ფაქტებს.

ლურჯი ქუდი - გამოიყენება განხილვის დასაწყისში, ამოცანის დასახვისას და შედეგების განსაზღვრისას (რისი მიღება გვინდა შედეგად). ესაა თავად აზროვნების პროცესზე დაკვირვების, მისი მართვის რეჟიმი (მიზნების ფორმულირება, შედეგების შეჯამება და ა.შ.).

რატომ ქუდები?

- ❖ ქუდი ადვილი დასახურავი და ადვილი მოსახდელია. ეს შეესაბამება ჩვენს სიტუაციას, რამდენადაც ჩვენ აზროვნების სხვადასხვა ტიპის, სხვადასხვა ფორმის ცვლა ისევე მსუბუქად უნდა შეგვეძლოს, როგორც ფერადი ქუდებისა.
- ❖ აზროვნებაში (ტექნიკურ სფეროში) 90%-მდე შეცდომებისა - ეს არის აქტიური შეცდომები, ანუ არასწორი აქტის შედეგი; ლოგიკური შეცდომები ძალიან იშვიათია.
- ❖ ექვსი ქულის მეთოდი ამდიდრებს ჩვენს აზროვნებას და უფრო მრავალმხრივს ხდის მას. როცა ჩვენ უბრალოდ ვთხოვთ სხვას, იფიქროს რამეზე, ის ადვილი შესაძლებელია დაიბნეს, მაგრამ თუ შევთავაზებთ საგნის გამოკვლევას,

გამოძიებას „ექვსი ქუდის“ პრინციპით, მისი აზროვნება, აღქმა სწრაფად გაფართოვდება.

მაგრამ ექვსი ქუდის მეთოდს რამდენიმე „უხერხულობაც“ ახლავს:

- მისი ეფექტური გამოყენებისთვის საჭიროა განვითარებული წარმოსახვა და გულდასმითი ვარჯიში, რომელიც ყოველთვის ვერ ხერხდება;
- დისკუსიის მონაწილეები დიდ ფსიქოლოგიურ დატვირთვას განიცდიან; ყველას მოუწევს საკუთარი რეაქციებისა და წარმოდგენების „გადამუშავება და გადახედვა“.

მეთოდის პრაქტიკული გამოყენებისთვის ასევე აუცილებელია გამოცდილი ხელმძღვანელი, რომელიც შეძლებს სპეციალური ცოდნისა და უნარების გამოყენებით ჯგუფის აზროვნების გააქტიურებას და პრობლემის ეფექტურად გადაჭრას.

აღნიშნული მეთოდის თვალსაჩინოებისთვის საკმარისია წარმოვიდგინოთ, რა ტიპის კითხვები შეიძლება დაიბადოს ისტორიის გაკვეთილზე, რომლებსაც შემდეგ მასწავლებელი განიხილავს „ექვსი ქუდის“ პრინციპით:

მაგალითად, ნებისმიერი სახის, თუნდაც პრობლემაზე ორიენტირებული ნარატივის გაცნობისას ჩნდება ასეთი კითხვები:

1. რა შთაბეჭდილება მოახდინა თქვენზე ტექსტმა?
2. რა მოვლენაა ასახული ტექსტში, რაზეა საუბარი ნარატივში?
3. რა სტატისტიკურ მონაცემებს შეიცავს ტექსტი?
4. რა ეწოდება ასეთ პოლიტიკას? (მოვლენას?) რა აზრის (იდეოლოგიის) შემცველია ის?
5. რა იცით მსგავსი საკითხების შესახებ?
6. დააკავშირეთ თქვენ მიერ განხილული ინფორმაცია (ჩამოყალიბებული პასუხები) ნარატივთან (ტექსტთან) და გამოხატეთ საკუთარი პოზიცია.

სწავლებისას კრიტიკული აზროვნების და, კერძოდ, აღნიშნული მეთოდის გამოყენებით მასალა გაცილებით აღქმადია, ადვილი ასათვისებელი და მარტივი გამოსაყენებელი; იგი ეფექტური საშუალებაა, მოსწავლემ სხვადასხვა კუთხით დაინახოს სიტუაცია და ისე მიიღოს გადაწყვეტილებები; ამავე დროს იგი საუკეთესო საშუალებაა საკუთარი ეგოსა და პირადი ემოციების უკუგდებისა და რეალობის სწორად შეფასებისთვის, ყოველივე ეს კი სწავლების ამ ტექნოლოგიას პოპულარულს ხდის.